

28-23-234=411.21

Ссад Насуфовић,¹

81'255.2:28

Факултет исламских наука у Београду

УВОД У КУЛТУРОЛОШКИ И ВЕРСКИ СПЕЦИФИКУМ КУР'АНА

Анстракт: У раду говорио о културолошко-цивилизацијском значају Кур'ана, о његовој суштини значења међу верницима и о његовим различитим превођењима, односно интерпретацијама. Указујемо на несугласице између оних који су за превођење Кур'ана и они коју су против превођења Кур'ана. У тежњи сагледавању проблема, у раду тежимо да понудимо и пут измирења, као једини могући компромис за будућност.

Кључне речи: Кур'ан, превиђење, интерпретација, арапски језик, тумачи, преводиоци.

Проблем превођења Кур'ана није једнодимензионалан. Дакле, не тиче се само муслимана, или вере. То је проблем који се тиче исламских учењака, али и преводилаца, књижевника, тумача, културолога, изучаваоца компаративних религија и многих других. То је тако јер је Кур'ан цивилизацијска тековина, па јој као таквој треба прилазити са слободом питања, али и поштовањем одговора. Покушаћемо у овом раду да управо покажемо цивилизацијски значај Кур'ана и проблематику везану за његово превођење.

Елементарна питања везана за превођење Кур'ана су: Како да се преводи?, и: Ко може да преводи? Док су углавном муслимански учењаци водили дебате и дугачке, углавном јалове расправе, појавио се велики број превода Кур'ана од разних оријенталиста, мисионара, секташа који су припадали муслиманима и немуслиманима. То је довело, пре свега до разједињавања исламског света, а потом и до неразумевања њих од стране других који нису муслимани.

Да би оповргли погрешне преводе, и сами муслимани су приступили превођењу Кур'ана. Међутим, то су превасходно били верујући људи, па су по логици ствари Кур'ану приступали као књизи наднаправног текста, јер другачије верујући човек и не може. Наиме, муслимани сматрају да је Кур'ан као феномен, наднаправност од Бога, и чврсто верују да кур'ански текст не може бити преведен на други језик са свим својим значењима и лепотом, зато што арапске

¹ sead.nasufovic@hotmail.com

речи имају више значења, зависно од контекста, те превођење Кур'ана није лако. Чак и они којима је арапски језик матерњи имају потешкоће да разумеју неке делове Кур'ана, јер једна реч има више значења (полисемија), а некада више речи имају једно значење (синонимија). Знајући све то преводилац је морао приступати тексту Кур'ана са развијеном свешћу о немогућности превода. Зато је превод до данас остао тешко питање у исламској вери.

За превођење Кур'ана није довољно само познавање арапског језика, него је потребно познавање граматике, књижевности, историје, тefsира², хадиса³, сире⁴ и многих других исламских и природно-друштвених наука, тако да је немогуће да један преводилац сам преводи Кур'ан, што свакако резултира мањкавошћу свих превода Кур'ана у односу на његов арапски оригинал. Преводилац такође мора знати кур'анске науке и историјске околности у којима је Кур'ан објављен. Уколико је не познаје и одвоји превод од контекста исламске историје, погледа на свет и психологије тога света, ако не доживи атмосферу исламског живљења, неће моћи пренети читаоцу његов смисао и суштину.

Кур'ан вековима привлачи људе који траже одговор на питање живота и смрти, добра и зла, љубави и мржње, али како је Кур'ан објављен на арапском језику поставља се питање упознавања других народа са Кур'аном, односно питање његова превођења на стране језике, јер и други народи, без обзира на веру, треба да се упознају са овом књигом живота, доброте и љубави, као и са Библијом у целини, Талмудом и Тором или тибетанским књигама мудрости.

Ту наилазимо на проблем, јер не постоје поуздани извори да је Посланик, дозволио превођење Кур'ана. Наиме, знамо да је Селман Фариси⁵ преводио суру Ел-Фатиху на персијски језик, и зна се са сигурношћу да је Посланикова писма преводио и слао страним владарима у којима их је позивао у ислам. Писма су садржавала кур'анске ајете и била су превођена од дворских тумача. Присталице

² Исламска веронаучна дисциплина која се искључиво бави тумачењем кур'анског текста.

³ Исламска веронаучна дисциплина која се бави речима и делом посланика Мухамеда и тумачењу истих.

⁴ Сира је назив који је најближи нашем изразу животопис, или у ширем значењу историја.

⁵ У исламу један од најважнијих другова посланика Мухамеда.

превођења Кур'ана узимају то као доказ и легитимност превођења (Duraković 2004; Karić 1995)

Легитимност превођења Кур'ана је често оспоравана (Halil 2008; Kabil 1992; Muhamed 2005), јер, као што смо истакли, чињеница је да је Кур'ан оригиналан само на језику на којем је објављен. Кур'ан је јединствена књига по стилу и композицији и не може се адекватно превести на страни језик, а тај превод није ништа више до приближно значење Кур'ана, али не и сам Кур'ан. Дакле, све што се учи из Кур'ана треба бити на арапском језику, како у намазу⁶ тако и ван намаза, али лепо је да се разуме оно што се учи и да се о томе и размишља, а то је тешко изводљиво на језику који сам читач Кур'ана не разуме. Овакав однос према језику Кур'ана сам Кур'ан издваја од осталих књига које припадници других религија сматрају светим и које дозвољавају извођење молитви на свом матерњем језику или неком другом језику на ком те књиге нису објављене (Kesir 2002).

Додуше, ту треба истаћи чињеницу и да на почетку у хришћанству нису сви језици сматрани достојним језицима да се на њима проповедају свете тајне из Библије, већ су се, рецимо за пример, словенски народи изборили да се Библија преводи и на њихов језик како би се очистили од паганства. Према томе, превођење појединих светих књига на матерње језике јесте цивилизацијска тековина и културолошка особеност. Наравно, не искључујемо ни чињеницу да се код појединих словенских народа, као што су Срби и Хрвати, поред тога што имају преведене Библије на своје матерње језике, службе у храмовима Срби изводе на црквенословенском, а Хрвати на латинском језику. То само доказује, да се прича о језику у светим религијским књигама, не може исто посматрати на културолошком и верском плану, као што се не да посматрати исто на употребном/читалачком и плану верског тумачења.

Одавно је превођење Кур'ана на страни језик нужност због непознавања арапског језика, данас у свету око 80% муслимана не зна арапски језик, а да би разумели Кур'ан имају две могућности: да науче арапски језик или да преводе Кур'ан на матерњи језик. Прве генерације муслимана су училе арапски језик и сматрали га делом вере, док последње генерације муслимана посебно у почетку 20. века дају већу важност превођењу Кур'ана. Кур'ан је преведен на скоро

⁶ Дневне или ноћне обавезне молитве које муслимани обављају сами или заједно у џамији.

све језике којима говоре муслимани. Међутим, преведени Кур'ан нема више свети карактер оригиналног Кур'ана. Преводи увек мењају значење, те се они често називају *интерпретација*. Што у основи јесу, јер свако превођење је у основи интерпретација, како би рекао Ханс Роберт Гадамер – свако превођење представља херменеутику (Gadamer 1978:360-361).

Дакле, Кур'ан је цивилизацијска тековина. То је већ, по себи, довољно да говоримо о њему као о културолошкој чињеници и тековини о којој треба водити рачуна као и о сваком другом писаном споменику, с том разликом што овај писани споменик буду у људима један дубљи верски сензибилитет, те г према томе и треба доживљавати. Пошто у актуелности човек има све мање времена за себе, па и оно око себе, већ почетком века се одустало од учења арапског језика, а прибегло се преводима како би се муслимани и чланови других вера могли упознати са овом светом књигом на свом матерњем језику. Има много супротстављених мишљења, јер је сама природа Кур'ана сложена.

Спесифичности Кур'ана

Према веровању муслимана, Кур'ан је последња Божија објава коју је Узвишени Бог послао људима преко Свог поверљивог и последњег Посланика. Објава Кур'ана је почела 610. године и трајала до 632. године. Мелек Џебраил⁷ је доставио Кур'ан Мухаммеду, нека је Божији мир и благослов на њега, на чистом арапском језику. То је једина књига данас за коју Бог каже да у њу нема никакве сумње.⁸ Кур'ан је име свете муслиманске књиге. Њен пун назив је Кур'ани-Керим (племенити Кур'ан). Реч Кур'ан је изведеница из арапске речи *кара* и значи „читање и рецитирање“. Кур'ан има још много других имена, Кур'ан сам за себе каже да је Китаб - Књига,⁹ Фуркан -раздвајање истине од неистине, Зикр - опомињач, Худа - упућивач, Рахмет - милост, Шифа - лек, Нур - светло, Хак - истина, и многа друга.

Структура Кур'ана се састоји од 114 сура. Реч *šūra* значи: углед, част, предност или висок положај, један спрат зграде. Реч сура

⁷ Библијски анђео Габријел.

⁸ „Ово је књига у коју нема никакве сумње, упутство је свима онима који се буду Аллаха бојали.“ Њен опстанак и цјеловитост до Судњег дана је унапред гарантирана од Бога: „Ми, уистину, Кур'ан објављујемо, и заиста ћемо Ми над њим бдети.“ У другом ајету стоји: „А ово је Кур'ан величавствени на Плочи помно чуваној.“

⁹ Тек осећања ради истичем да у својој етимологији и хришћанска Библија значи књига (грч. βιβλία [tā biblía]).

буквално би могли превести као поглавље.¹⁰ Свака сура се састоји од ајета. Реч ајет (арап. āya, множ. āyāt) значи: знак, чудо, израз, узор, изрека, реч. У Кур'ану има преко шест хиљада ајета, тачније 6236 ајета без Бисмиле (Bismilla, арап. بسم الله, Са именом Бога) ако додамо бисмиле којима почиње 113 сура, осим суре Ет-Тевба онда ће број ајета бити 6349. Кур'ан има 77.845 речи. Кур'ан је подељен у 30 џузева (арап. ġus', множ. aġzā', део, делић, најмањи део који се не раставља), сваки џуз се састоји од 20 страница.

Исламски учењаци су различито дефинисали Кур'ан, једна од дефиниција јесте да је "Кур'ан Божији говор објављен Мухамеду, његове речи су му'џиза (muḏġiza-чудо, натприродно дело)"¹¹ а његово читање је ибадет ('ibāda, обреди богослужења) пренесен је мутеватир предајом (арап: , muṣṭalaḥ al-ḥadīth, mūtevatir, они који проповедају исто и истинито без разлике), и записан између корица Мусхафа¹² од почетка суре Ел-Фатиха до краја суре Ен-Нас.

Према томе, Кур'ан је Божији говор. Бог је Апсолут без мањкавости и Његов говор је савршен и без мањкавости. Учење Кур'ана напамет, његово читање, изучавање и превођење муслимани чине из љубави према Узвишеном и Кур'ану Часном. То је пожељно и чини част сваком муслиману. Од Ибн-Мес'уда, преноси се да је Посланик, нека је Божији мир и благослов на њега, рекао: „Онај који проучи харф (слово) из Божије Књиге припада му за то једно добро дело, а то добро дело се увећава за десет пута, не кажем да је *елиф лам мим* харф, него је *елиф* харф, *лам* је харф и *мим* је харф.“ Осман

¹⁰У исламској науци појам *ẓūga* има значајно место у теолошким промишљањима о пореклу човека. Истакнимо: У Al-Buharijevom Isti'dānu, каже се: »Allah je stvorio čovjeka prema svojoj suri: on je visok 60 aršina«. О томе al-Kastalani каже (IX, 144): »Svojoj' se odnosi na Adema, pa znači: Allah je stvorio Adema prema njegovoj, tj. Ademovoj slici i prilici, a to znači savršenog i skladnog«. Постоје и друга тумачења, ја сам ово истакао тек да бих указао, ако не на исто, а онда слично.

¹¹ Реч „му'џиза“ у Божијем верозакону, значи радње Посланика, које прелазе преко уобичајног, утврђеног реда, а путем њих Бог, подржава своје посланике. Свака му'џиза у себи садржи компоненту изазивања, а кроз немогућност одзива на тај позив читује се њен и'џаз, тј. немогућност њеног опонашања. „И'џаз и му'џиза“ су из истог корена и указују на немогућност опонашања Кур'ана. Реч му'џиза у нашем језику значи: чудо, феномен, наднаравност. Кур'ан је изазов Арапима у језику, и изазов целом свету у науци, и свака нова генерација муслимана у Кур'ану налази нове изазове, снагу, надахнућа и мудрости.

¹² Дословно значење: збирка свих листова на којима је исписан текст Кур'ана.

б.'Аффан¹³, преноси да је Посланик, нека је Божији мир и благослов на њега, рекао: „Најбољи међу вама је онај који Кур'ан научи, а затим друге поучава.“

Бог је спустио Кур'ан као изазов свима који су владали вештинама песништва и реторике. Стилисти и реторици су били запрепаштени његовим чудесним стилом. Песнике и реторичаре је у потпуности збунио, срозавајући углед онога чиме су се поносили. Кур'ан је му'џиза, и остао је сачуван својом аутентичности. У супротном, са сваком променом би изгубио своју наднаравност. Свака реч у Кур'ану, и сваки харф су на одговарајућем месту онако како је Бог одредио, и не може се тај редослед променити. Кур'ан је ненадмашан, ниједна га књига не може надмашити, нити га људи могу у потпуности разумети. Кур'ан у својој оригиналности се не може имитирати, и не може се доказати супротно од његова казивања. Кур'ан каже да људи нису у стању учинити нешто слично њему, са свим својим капацитетима, и ако би џине (ġinn)¹⁴ у помоћ позвали. Кур'ан је Божији дар и поклон од Њега Узвишеног да би смо успешно функционисали на овом пролазном свету. Он нам је лек и упутство. Кур'ан нас учи зашто смо створени и шта се тражи од нас. Он је позивница за комуникацију са Господаром, Богом Узвишеним. Кур'ан одољева зубу времена и тесту истраживања. Он говори о стварима из прошлости с пуном истином, и говори о будућности и поново се показује његова истинитост. Он показује да је у праву када се ради о најновијим научностима. Кур'ан говори о космосу и његовом пространству, о природи и њеној разноврсности, о човеку и његовом стварању. Кур'ан обухвата све неопходно за човека на овом пролазном свету, даје одговоре на сва питања, он је свеобухватни законик. Кур'ан није ограничен у времену и простору, за неку расу или нацију, он је важећи за сва времена и за сва места целог света. Садржај Кур'ана је врло разноврстан, па се ајети, с обзиром на то, могу поделити на ајете који говоре о веровању, ајети који говоре о верским дужностима, о моралу, браку, наслеђу, казнама. Кур'ан је светло које води ка спасу и успеху. Он је компас

¹³ Трећи владар муслимана после смрти посланика Мухамеда, и један од његових најближих другова.

¹⁴ Сподобе које су начињене од ватре без дима и могу много тешких послова да обаве. Насупрот њима су људи који су начињени од глине и светлости. Ове сподобе су против Бога. Треба истаћи и важну чињеницу да исламска традиција прави разлику и на основу кур'анског текста сматра да међу овим, за људско око, невидљивим створењима има и оних који су добри и Богу одани.

на бурном путу живота, указује нам куда се требамо кретати на овом свету, како да задобијемо Божије задовољство и како да заслужимо будући вечни Џенет (арап. ġanna, рајски врт).

Специфичност Кур'ана је у науци, математици, књижевности и свим другим областима. Кур'ан није у контрадикторности са науком, математиком нити са самим собом. Кур'ан се не може имитирати. Кур'ан је савршен и неоспоран, има своја унутарња и спољашња значења. Оно што се жели казати спољашњом формом ајета не негира и не искључује оно што се хоће рећи његовим унутрашњим значењем, као што ни унутрашње значење није у ривалству са спољашњим значењем. Бог каже: „Кур'ан води ка Истини и правом путу.“ Он је најбољи аргумент за све и најбољи закон за све на Земљи.

Читање, учење и изучавање Кур'ана је ибадет, добро дело, и он је отворени изазов створењима до Судњег дана. Кур'ан је темељ исламског веровања, који сачињава читаву веру ислам. Суннет је оно што је радио, говорио и шутњом одобрио Посланик, нека је Божији мир и благослов на њега, објашњавајући нам на тај начин кур'анска начела. Када су питали Аишу¹⁵, Бог нека је задовољан њом, како се понашао Посланик, нека је Божији мир и благослов на њега, рекла је: „Он је био Кур'ан који хода, радовао се оном чему се Кур'ан радује и љутио би се оном што Кур'ан забрањује.“ Кур'ан је често сажет, па је зато пракса Божијег Посланика, нека је Божији мир и благослов на њега, да нам својим примером покаже његово значење и указује на методе и примене и да даје неопходна објашњења. Кур'ан на многим местима каже: “обављајте намаз и дајте зекат“, без објашњења и детаља. А Божији Посланик, нека је Божији мир и благослов на њега, нам је показао како се обавља намаз, колико се издваја за зекат¹⁶, објаснио нам је и остале исламске дужности и прописе.

Бог је одабрао да Своју књигу спусти на арапском језику, како каже Узвишени: “Објављујемо је као Кур'ан на арапском језику да бисте разумели.“ Кур'ан је посебан по свом смислу и стилу. Милостиви Бог каже: “Па зашто они не размисле о Кур'ану?“ Кур'ан се не може променити као гаранција од Бога, тако да он чува

¹⁵ Најмлађа супруга посланика Мухамеда, од које су преносиоци његових речи, пренели велики број хадиса.

¹⁶ Обавезно издвајање четрдесетог дела иметка које се једном годишње даје најчешће сиромасима, али и дугим категоријама људи попут оних који су презадужени и не могу сами свој дуг исплатити.

и арапски језик од промена. Језици се постепено мењају и током времена постају неразумљиви људима.

Међутим, поред базичног, верског значења Кур'ана, свесни смо и његовог ширег културолошког значења где се превођење не може избећи. Зато бисмо подсетили на неколико битних ствари:

- Арапски алфабет на којем је објављен Кур'ан састоји се од 28 консонаната, и може се писати без вокала, пише се здесна налево.
- Арапски језик је један од најбогатијих језика на свету, речи садрже много значења и многе скривене дубине, што нема поређење у нашем језику. Да бисмо оценили право значење неке речи, треба водити рачуна о три ствари: 1. етимолошкој бази сваке речи, њеним граматичким категоријама, 2. контекстуалном схватању, 3. те дефиниције речи „терџемех“, која у основи означава тумачење.

Уколико испоштују ове сугестије, а сам преводилац није потпуни лаик, може се доћи до успешног превода.

Наравно, овај рад представља тек увод у проблематику превођења Кур'ана и никако не треба рад схватити као давање дефинитивних правила и обавеза за тумачење. Као што сам наслов рада каже само смо указали на културолошки значај и суштинску особеност Кур'ана. У неком од будућих радова говорићемо о специфичности тумачења, типовима превода и о њиховом значењу.

ЛИТЕРАТУРА

Halil 2008, dr. Halil'Abdul-Gafar, *El-Arabije hasaisuha ve semai'a (Arapski njegove specifičnosti i njegove odlike)*, Kairo: Darul-fikril-arebijje, 1429h/.

Duraković 2004. Esad Duraković, *Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik*, Svjetlost, Sarajevo.

Karić 1995. Enes Karić, *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, ff Bihać, Sarajevo.

Kesir 2002. Ibn-Kesir, *Tefsir ibn Kesir*, skraćeno izdanje, štampano pod pokroviteljstvom čuvara „Dva Hram“ kralja Fahad ibn Abdul-aziza Al-Sauda, Sarajevo, 1423h/2002. Тумчење Курана

Nasr 1992. Nasr'Atije Kabil, *Gajetul murid fi 'ilmit- tedžvid (Željeni cilj u nauci tedžvida)*, Kairo: Darut-takva, 1412h/.

ЛИТЕРАТУРА

Halil 2008, dr. Halil'Abdul-Gafar, *El-Arabije hasaisuha ve semai'a (Arapski njegove specifičnosti i njegove odlike)*, Kairo: Darul-fikril-arebijje, 1429h/.

Duraković 2004. Esad Duraković, *Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik*, Svjetlost, Sarajevo.

Karić 1995. Enes Karić, *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, ff Bihać, Sarajevo.

Kesir 2002. Ibn-Kesir, *Tefsir ibn Kesir*, skraćeno izdanje, štampano pod pokroviteljstvom čuvara „Dva Hram“ kralja Fahad ibn Abdul-aziza Al-Sauda, Sarajevo, 1423h/2002. Тумчење Курана

Nasr 1992. Nasr'Atije Kabil, *Gajetul murid fi 'ilmit- tedžvid (Željeni cilj u nauci tedžvida)*, Kairo: Darut-takva, 1412h/.

Nedžib 2005. Nedžib'Izzudin Muhamed, *U susret-terdžemeti: minel-indžilizijeti ilel 'arabijeti ve bil-'aks- Translation: From English to Arabic and vice versa*, Kairo: Mektebetus-sa'i, 1426h/.

Gadamer 1978. Hans-georg Gadamer, *Istina i metoda – osnovi filozofske hermeneutike*, Sarajevo, Veselin Masleša.

